

Classica et Christiana, 10, 2015
Rezumate/Riassunti/Abstracts

**“CLASSICI” NELL’ORATORIA TARDOANTICA: RIFLESSIONI SUL
RUOLO DEI RIFERIMENTI LETTERARI NELLA *GRATIARUM ACTIO*
DI AUSONIO**

Andrea BALBO
(Università di Torino – Università della Svizzera italiana)

Abstract: *This paper aims to deal with the role of ancient Greek and Roman authors in the Gratiarum actio and wants to show that their quotations strengthen the core points of the argumentation and reinforce the image of Ausonius as a cultivated orator and teacher.*

Rezumat: *Această lucrare își propune să se ocupe cu rolul autorilor greci și romani în Gratiarum actio a lui Ausonius și dorește să demonstreze că citatele preluate din operele lor au darul de a consolida punctele de bază ale argumentării și imaginea lui Ausonius ca un orator și profesor cultivat.*

**EROI DELL’ANTIQUITA NELLA COSTRUZIONE DELL’IMAGINE
DEL POTERE IN TRANSILVANIA E PAESI ROMENI NEL SEICENTO**

Violeta BARBU
(Istituto di Storia “Nicolae Iorga”, Bucarest)

Abstract: *References to heroic characters of the Antiquity (Alexander the Great, Caesar, Marc Anthony, Hercules, Mars, Hecuba) represent a common topos in the culture of late and premodern European Renaissance and in the one of the Oriental peripheral area. Dominated by the Hellenistic cultural movement (promoted in the Diaspora of Greek intellectuals), the intellectual, moral, and political usage of these references in various historical and literary sources within the Romanian Principalities underscores the moralization of myths, the exaltation of virtues, and the condemnation of tyranny. On a different note, in Transylvania, the idealized figure of the prince, following ancient models of moral power, was consolidated under the influence of humanism. This choice corresponds to a different profile of the prince’s power in these societies, where the continuity of medieval elements (sacred character, dynastic continuity, hierarchical structure) was perturbed by the principle of choice/nomination instituted by the domination of the Ottoman Empire.*

Rezumat: *Referințele la personajele eroice ale Antichității (Alexandru cel Mare, Caesar, Marcus Antonius, Hercule, Marte, Hecuba) reprezintă un topos comun în cultura Renascentismului târziu și premodern european, dar și în cea din zona periferică orientală. Dominat de mișcarea culturală elenistică promovată de diaspora intelectualilor greci, uzul intelectual, moral și politic al acestor referințe în diferite izvoare istorice și literare din Țările Române evidențiază mo-*

ralizarea miturilor, exaltarea virtuții, condamnarea tiraniei. În mod diferit, în Transilvania, figura idealizată a principelui, după modelele antice de putere morală, se înrădăcează sub influența umanismului. Această alegere corespunde unui profil diferit al puterii principelui în aceste societăți în care continuitatea elementelor medievale (sacralitate, continuitate dinastică, structură ierarhică) a fost tulburată de principiul alegerii / numirii, instituit de dominația Imperiului Otoman.

AUGUSTUS ȘI ORGANIZAREA PROVINCIEI MOESIA. UNELE OBSERVAȚII PRIVIND TERITORIILE NORD-DUNĂRENE

Doina BENEĂ
(Universitatea de Vest Timișoara)

Zusammenfassung: Augustus und die Organisation der Provinz Moesien. Mit einigen Bemerkungen zu den Gebieten nördlich der Donau. Nach der Zerstörung des Königreiches Makedonien ist im Jahr 148 v. Chr. die römische Provinz Moesien entstanden, die außer dem früheren barbarischen Königreich auch die gesamte griechische Halbinsel umfasste und von einem Prokonsul verwaltet wurde. Sie umfasste das mittlere und westliche Gebiet der Balkanhalbinsel. Folglich war die Provinz dauernd im Norden, Nordwesten und Osten den lokalen Barbarenstämmen oder auch denen nördlich der Donau ausgesetzt. Ab Augustus' Zeit ist immer deutlicher die Absicht der Römer, dieses Problem zu lösen, zu erkennen, umso mehr, als es nach dem Tod Burebistas nördlich der Donau keine so starke militärische Macht mehr gab, wie früher im dakischen Reich, das jetzt in vier oder fünf kleine Reiche aufgeteilt und bedeutend geschwächt war. In der modernen Fachliteratur sind bezüglich dieses Feldzuges zwei Meinungen vertreten. Der ersten nach hat es einen einzigen Feldzug gegeben, der zwei Jahre gedauert hat und diesen Standpunkt vertreten beinahe alle Fachleute. Die zweite Meinung wird von A. Mócsy vertreten, der zulässt, dass in den Jahren 30-28 v. Chr. zwei verschiedene, voneinander unabhängige Feldzüge in den Gebieten der Barbaren stattgefunden haben: der erste gegen die Daker und der zweite gegen die Bastarner. Unseres Erachtens hat es im Jahr 29 n. Chr. einen einzigen Feldzug gegeben, der in zwei Phasen stattgefunden hat. Wir müssen von vornherein festlegen, dass die Idee, wonach Cassius Dio als Verbündete der Bastarner die Geten mit den Dakern verwechselt hatte, schwer zu akzeptieren ist, obwohl danach die Geten in den Jahren 29-28 als deren Verbündete erwähnt werden. Die Richtung des ersten Feldzuges von Crassus gegen die Daker zielte auf ein von Pannonern bewohntes Gebiet, wo Segetica lag. Dieses Gebiet war nahe an dem Punkt, wo die Daker von nördlich der Donau den Strom nach Süden überquerten. Ein unmittelbares Zusammentreffen mit den Dakern wird nicht erwähnt und das lässt die Annahme zu, dass sie sich bereits nördlich der Donau zurückgezogen hatten. Nachdem das von Moesiern bewohnte Gebiet erobert wurde, ist es von der römischen Armee geplündert worden, berichtet Cassius Dio. In den Oden des Horaz taucht jedoch eine andere Information auf, nach der während des Feldzuges im Jahr 29 v. Chr. der dakische König Cotiso ermordet wurde (occidit Daci Cotisoni agmen). Die Information muss einen wahren Kern haben, weil dieser Kö-

nig nach jenem Zeitpunkt in den literarischen Quellen nicht mehr erwähnt wird. Eine andere Etappe betrifft die Expedition des M. Vinicius, die in einer bei Tusculum entdeckten Inschrift erwähnt wird, die über die militärische Laufbahn des M. Vinicius als legatus pro praetore Augusti Caesaris in Illyricum informiert, als er nördlich der Donau gegen die dakischen Barbaren gezogen war. Offensichtlich ist die Tatsache, dass zu dem Zeitpunkt auf dem Gebiet der künftigen Provinz Moesien noch keine römischen Garnisonen eingerichtet worden waren, die das südliche Ufer des Stromes hätten bewachen sollen. Das militärische Hauptereignis im ersten Jahrzehnt des 1. Jahrhunderts n. Chr. ist der neue dalmatisch-pannonische Aufstand in den Jahren 6-9, der von den lästigen Abgaben und Steuern an die römischen Behörden ausgelöst worden war. Da es in der Nähe keine anderen römischen Militärkräfte gab, wurde A. Caecina Severus als *Mvσιας ἀρχων* damit beauftragt, die Belagerung der Aufständischen abzuwehren. Nach einem erbitterten Kampf hat Severus die aufständischen Breuker aus der Nähe von Sirmium zurückgedrängt. Danach musste der General Caecina Severus nach Moesien zurückkehren, um das Eindringen der Daker abzuwehren. Die Daker sind plündernd bis in die Nähe der Provinz Makedonien gelangt. Hier wurden sie von einem Verbündeten der Römer, dem thrakischen König Rhoimetalkes und dessen Bruder Rhascuporis besiegt. Im Jahr 7 n. Chr. wurde Caecina Severus von den Aufständischen angegriffen, gerade als er Moesien verlassen und sein Lager im barbaricum neben den Volkischen Sümpfen aufschlagen wollte. Dieses sumpfige Gebiet nahe der Donau, das unter dem Namen Volkische Sümpfe bekannt war, lag vermutlich an der Mündung der Theiß in die Donau. Dieses Ereignis aus der Zeit des dalmatisch-pannonischen Aufstandes belegt deutlich, dass im westlichen Teil der künftigen Provinz Moesien römische Truppen anwesend und stationiert waren. Die später folgenden Ereignisse belegen zudem die Tatsache, dass „die Römer sich in Gruppen aufgeteilt haben, die gleichzeitig bestimmte Gebiete des feindlichen Territoriums betreten mussten“. Diese Bemerkung lässt ein allgemeines römisches Unternehmen im barbaricum vermuten, welches dasselbe sein könnte, das Strabon im Hinblick auf die Tätigkeit des Prokonsuls in Makedonien Aelius Catus erwähnt, wobei die 50.000 Geten südlich der Donau angesiedelt wurden.

Rezumat: În anul 148 a. Chr., după distrugerea regatului macedonean, s-a format provincia romană Macedonia, care îngloba, alături de fostul regat barbar, și întreg spațiul grec peninsular. Ea era condusă de un proconsul și ocupa aproape zona central-vestică a peninsulei Balcanice. Ca atare, provincia era vizată în permanență dinspre nord, nord-vest, est de către triburile barbare locale sau chiar de către cele situate la nord de Dunăre. Odată cu epoca lui Augustus, începe să se contureze tot mai clar intenția romană de a rezolva această problemă, cu atât mai mult, cu cât, după dispariția lui Burebista, în nordul Dunării nu mai exista o forță militară puternică, precum cea a regatului dacic, de acum mult slăbit prin împărțirea în cinci sau patru mici formațiuni politice. În istoriografia modernă, s-au conturat două păreri privind această campanie: prima, potrivit căreia a existat doar o singură expediție care s-a desfășurat pe durata a doi ani, opinie care este cvasiunanimă, iar cea de a doua, susținută de către A. Mócsy, care admite că în anii 30-28 a. Chr. au avut loc două campanii diferite, independente una de cealaltă, în teritoriile barbare, respectiv una îndreptată împotriva

dacilor și a doua împotriva bastarnilor. Credem că în prima etapă a evenimentelor, din anul 29 a. Chr., a fost o singură campanie, care a avut două faze, în funcție de direcția abordată. De la început, trebuie menționat faptul că este greu de acceptat ideea potrivit căreia Cassius Dio a putut confunda pe geți cu daci ca aliați ai bastarnilor, deși, după această mențiune, în anii 29-28 geții sunt amintiți ca aliați ai acestora din urmă. Însăși direcția primei expediții împotriva dacilor efectuată de Crassus viza un teritoriu locuit de annoni, unde se afla Segetica. Acest teritoriu era apropiat de locul de trecere de unde, de la nord de Dunăre, aveau loc incursiunile dacice la sud de fluviu. O confruntare directă cu dacii nu apare menționată, ceea ce ar putea sugera faptul că aceștia se retrăseseră deja la nord de fluviu. După cucerirea teritoriului locuit de moesi, acesta a fost jefuit de armata romană, relatează Cassius Dio. Dar apare o altă informație în Odele lui Horațiu, potrivit căreia în timpul campaniei din 29 a. Chr. a fost ucis regele dacilor Cotiso (occidit Daci Cotisoni agmen); informația trebuie să aibă un sâmbure de adevăr, întrucât acest rege nu mai apare în sursele literare după această dată. O altă etapă o reprezintă expediția lui M. Vinicius amintită de o inscripție descoperită la Tusculum, care menționează cariera militară a acestuia; în calitate de legatus pro praetore Augusti Caesaris in Illyricum, a trecut la nord de Dunăre împotriva barbarilor daci. Apare însă evident faptul că la data respectivă nu existau încă garnizoane romane instalate pe teritoriul viitoarei provincii Moesia, care să supravegheze malul de sud al fluviului. Evenimentul major militar al primului deceniu al secolului I p. Chr. îl reprezintă o nouă răscoală dalmato-annonică, care a avut loc anii 6-9, provocată de prestațiile oneroase în natură și impozitele impuse de autoritățile romane populației băștinașe. În lipsa unor forțe militare romane mai apropiate, unui Μυσιας άρχων în persoana lui A. Caecina Severus i s-a încredințat sarcina de a face față răsculaților. După o bătălie înverșunată, Severus îi va potoli pe breucii din apropiere de Sirmium. După aceasta, generalul Caecina Severus a fost obligat să se întoarcă în Moesia, pentru a respinge o incursiune a dacilor. Aceștia au ajuns până în apropiere de provincia Macedonia, producând o serie de jafuri. Aici, ei au fost înfrânți de către un aliat al romanilor, regele trac Rhymetalkes, împreună cu fratele lui Rhascuporis. În anul 7 p. Chr., Caecina Severus, pe când se pregătea să părăsească Moesia și își instala tabăra în barbaricum, lângă mlaștinile Volceene, a fost atacat de răsculați. Informația potrivit căreia exista în apropiere de Dunăre o zonă mlaștinoasă cunoscută sub numele de mlaștinile Volceene se referă probabil la teritoriul de la vărsarea râului Tisa în Dunăre. Acest episod, datând din timpul evenimentelor produse de răscoala dalmato-annonică, demonstrează în chip evident prezența și staționarea efectivă a trupelor romane în partea de vest a viitoarei provincii Moesia. Mai mult, desfășurarea ulterioară a evenimentelor arată faptul că „romanii s-au împărțit în grupuri care aveau misiune să încalce concomitent diferite locuri din teritoriul dușman”. Această mențiune a lui Cassius Dio sugerează o acțiune generală romană desfășurată în barbaricum, care poate să fie cea amintită de Strabon privitoare la activitatea proconsulului Macedoniei Aelius Catus de strămutare a 50.000 de geți la sud de Dunăre.

VOSPORO FORTRESS IN THE SYSTEM OF GENOESE FORTIFICATION OF THE CRIMEAN PENINSULA OF XIVth-XVth CENTURIES

Sergei BOCHAROV

(Kazan Federal University. Archeotechnologies and archeological material sciences laboratory, Kazan/Crimean Branch of Institute of Archaeology NASU, Simferopol)

Abstract: *The article features a description of strongholds belonging to the Genoese fortress Vosporo located on the European bank of the Kerch Strait. The Vosporo fortress consisted of a citadel fortified by a defensive line, a fosse and an outer defensive ring also fortified by a defensive ring and a fosse. It also features a determination of significance of the Vosporo fortress among the other Genoese fortresses of the Crimean Peninsula.*

Rezumat: *Articolul prezintă o descriere a sistemelor defensive ale fortăreței genoveze Vosporo, situată pe țărmul Strâmătorii Kerci. Fortăreața Vosporo era alcătuită dintr-o citadelă fortificată, printr-o linie defensivă, un șanț de apărare, precum și printr-un inel defensiv prevăzut, la rândul său, cu un alt inel și un alt șanț. El încearcă să înfățișeze, de asemenea, importanța fortificației Vosporo, prin comparație cu alte fortărețe genoveze din Peninsula Crimeea.*

IMPLEMENTING ROMAN RULE IN GREEK CITIES ON THE WESTERN BLACK SEA COAST. THE ROLE OF THE IMPERIAL CULT

Valentin BOTTEZ

(University of Bucharest)

Abstract: *The imperial cult is generally seen as an instrument used by Roman authorities to ensure the fidelity of their subjects. In the cities of the Black Sea Pentapolis/Hexapolis, this phenomenon is visibly a two-way process, with the local communities developing imperial worship in several stages, in conjunction with the degree of involvement of the Roman authorities in the area. The paper will try to better analyze exactly in what context this process started, what were the actors involved and what were the results.*

Rezumat: *Cultul imperial a fost văzut, în general, de specialiști ca un instrument folosit de către autoritățile romane pentru a-și asigura fidelitatea supușilor. În cetățile din Pentapolis/Hexapolis-ul de pe coasta vestică a Mării Negre, acest fenomen religios reprezintă în mod evident un proces ce se desfășura în două direcții, comunitățile locale dezvoltând cultul împăraților în mai multe etape, în funcție de gradul de implicare al autorităților imperiale în zonă. Lucrarea de față încearcă să analizeze mai bine în ce context a început acest proces, cine erau părțile implicate și care au fost rezultatele.*

THE IMPERIAL CULT IN DALMATIA

Marija BUZOV
(Institute of Archaeology, Zagreb, Croatia)

Abstract: *The habit of erecting imperial statues in the Roman cities has been established from the very beginning of the Empire. Groups of imperial sculptures have been located in Istria and Dalmatia (Pula, Osor, Nin, Salona, Vis, and Narona). These were the sites of sanctuaries or groups of statues in already existing architectural structures (forums, theatres, thermae, basilicae, and some other public places). The statues of emperors were standing alone or isolated with or without of a cult honors, but always as public monuments. Shrines in honor of the emperor were built in smaller settlements, which shows that both these places followed the general trends. The erection of imperial figures was favoured by Roman governors, particularly by Publius Cornelius Dolabella, whose activities to promote the imperial cult in Dalmatia are shown by inscriptions and other sources.*

Rezumat: *Obiceiul înălțării în orașele romane a statuilor imperiale a luat naștere chiar de la începutul epocii imperiale. Grupuri de sculpturi imperiale au fost identificate la Istria și în Dalmația (Pola, Osor, Nin, Saloma, Vis și Narona). Este vorba despre situri ale sanctualelor sau despre grupuri de statui provenite din structuri arhitecturale deja existente (forumuri, teatre, terme, bazilici și alte spații publice). Statuile împăraților erau amplasate în mod singular sau în izolare, beneficiind sau nu de deferența unui cult, însă întotdeauna aveau aparența unor monumente publice. Altarele în cinstea împăratului erau înălțate în amplasamente mai mici, ceea ce demonstrează că aceste locuri urmau și ele tendințele generale. Ridicarea statuilor imperiale a fost încurajată de guvernatorii romani, îndeosebi de Publius Cornelius Dolabella, ale cărui acțiuni de promovare a cultului imperial în Dalmația sunt dovedite de inscripții și alte izvoare.*

RAPPORTI DI POTERE NEI FRAMMENTI DELLE *ORATIONES* DI SIMMACO

Vincenzo DEL CORE
(Università degli Studi di Torino)

Abstract: *Symmachus' Orationes (the panegyrics as well as various occasional speeches) offer not only an array of rhetorical and stylistic elements, but also precious tools for tracing and understanding the nature of the relationship between the court, the senatorial class – of which Symmachus was an authoritative exponent – and the various power groups active in Rome during the Late Empire period, especially in the late fourth and early fifth centuries. Such relationships, often marked by conflict, permeated different fields of political life and can be investigated within the general framework of the great social, political and cultural transformations of the period. A close and careful reading of the fragments will provide new elements for scrutiny, in addition to those furnished by traditional historiography.*

Riassunto: *Nei frammenti delle orazioni di Simmaco (sia i panegirici sia i discorsi pronunciati in altre circostanze), al di là degli elementi strettamente retorico-stilistici, è possibile risalire anche allo stato delle relazioni tra la corte, l'ambiente senatorio di cui Simmaco fu autorevole esponente e gli altri gruppi di potere che animarono la vita politica della Roma del Basso Impero, in particolar modo nei decenni a cavallo tra IV e V secolo. Si tratta di rapporti non di rado conflittuali, che investono svariati ambiti e s'inseriscono nel quadro delle grandi trasformazioni sociali, politiche e culturali del periodo. Una lettura attenta dei frammenti in questione può aiutare a chiarirli, aggiungendo ulteriori elementi di valutazione rispetto a quelli apportati dalla consueta prassi storiografica.*

Rezumat: *Discursurile lui Symmachus (fie panegirice, fie pronunțate cu alte ocazii) oferă, dincolo de elementele retorico-stilistice stricte, prețioase instrumente pentru a trasa și înțelege natura relațiilor dintre Curte, clasa senatorială – al cărei exponent de frunte a fost Symmachus – și diferitele grupuri de putere active în Roma Imperiului târziu, în special la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul celui de-al V-lea. Astfel de relații, de multe ori marcate de conflicte, s-au manifestat în diferite domenii ale vieții politice și pot fi investigate în cadrul general al marilor transformări sociale, politice și culturale ale perioadei. O lectură atentă a fragmentelor va oferi noi elemente în acest sens față de cele furnizate de istoriografia tradițională.*

THE *BASILEUS* AND THE PRINCE: THE RECONCILIATION BETWEEN MANUEL KOMNENOS AND REGINALD OF CHÂTILLON

Ovidiu CRISTEA

(“Nicolae Iorga” Institute of History, Bucharest)

Abstract: *In the autumn of 1158 Manuel I Komnenos launched an expedition towards the eastern borders of his empire aimed to reaffirm his claims on the principality of Antioch and to settle the relations between Byzantium and the Latin East. The military and political developments of the campaign are well-known topics. Still, there are a number of issues which deserve further analysis. Such is the case of the reconciliation between Manuel I and the prince of Antioch, Reynald of Châtillon. The Byzantine and Latin sources which related the episode agree that Reynald eventually recognize the imperial suzerainty over Antioch. However each chronicler shaped his story according to a well-established textual strategy. All the elements included in the elaboration of the episode such as the penitence of Reynald (he walked along with his followers barefooted and bareheaded from Antioch to the Manuel's military camp), his subsequent symbolic submission performed in the emperor's great tent in the presence of a huge crowd, and – in the end – the emperor's pompous entrance in the city of St. Peter were all aimed to strengthen Manuel's prestige and to underline his superiority in respect to the Latin East. The paper will insist upon each episode of the reconciliation between Manuel I and Reynald with a special emphasis on officium stratoris ritual performed during the emperor's entrance in Antioch. A comparative analysis bet-*

ween the texts which narrate the episode will also highlight the models used by chronicles and the ideological purposes hidden behind their histories.

Rezumat: În toamna anului 1158 Manuel I Comnenul a pornit o campanie la hotarele răsăritene ale imperiului pentru a-și afirma pretențiile asupra principatului Antiohiei și pretențiile de suzeranitate asupra întregului Orient Latin. Istoriografia a insistat suficient de mult asupra derulării expediției. Cu toate acestea, mijloacele la care împăratul a apelat pentru a-și atinge obiectivele merită, în continuare, atenție. Un bun exemplu îl constituie reconcilierea dintre basileu și principele Antiohiei, Reynaud de Châtillon. Sursele bizantine și latine care povestesc expediția subliniază că, în final, principele a recunoscut suzeranitatea imperială. Cu toate acestea, fiecare cronicar oferă propria versiune asupra evenimentului fie datorită unor informații diferite, fie ca urmare a unor intenții și strategii textuale diferite. Toate detaliile incluse în relatarea episodului, precum penitența principelui, care s-a prezentat în fața împăratului despuiat, desculț și legat la mâini, implorarea milosteniei imperiale și, în final, intrarea triumfală a lui Manuel I în Antiohia, au avut drept scop afirmarea prestigiului imperial și afirmarea superiorității suveranului bizantin asupra celor latini. Studiul de față insistă asupra fiecărui element-cheie din relatarea cronicilor lui Ioan Kinnamos și Guillaume de Tyr. O analiză comparativă între cele două texte pune în lumină felul în care cronicarii au receptat ideologia imperială bizantină precum și maniera în care au modelat-o în scris.

LA TERMINOLOGIA DEL POTERE NELLO SPAZIO ELLENOFONO DELLA PROVINCIA MESIA INFERIORE

Roxana-Gabriela CURCĂ
(Universită "Alexandru Ioan Cuza" di Iași)

Abstract: *Our paper aims to analyse the interferences attested in the Greek and bilingual inscriptions within the Greek-speaking zone of the province Moesia Inferior at the lexical level, in the domain of the ideology of power, depending on the way in which the Greek language assimilated terms corresponding to Latin-specific syntagma for Roman power: xenisms, loan words and linguistic calques. The linguistic analysis was conducted by taking into account the identification of the first attestations of these lexemes, the typology of inscriptions, and the way in which Latin lexemes entered the Greek language either without any alteration, or after suffering various phono-morphologic changes.*

Rezumat: *Lucrarea noastră își propune să analizeze interferențele atestate în inscripțiile grecești și bilingve din zona elenofonă a provinciei Moesia Inferior la nivel lexical din domeniul ideologiei puterii, în funcție de modul în care limba greacă a asimilat termeni ce corespund unor sintagme latine specifice puterii romane: xenisme, împrumuturi și calcuri lingvistice. Am efectuat analiza lingvistică ținând cont de identificarea primelor atestări ale acestor lexeme, de tipologia inscripțiilor și de modul în care au pătruns lexemele latine în limba greacă:*

*fie fără a suferi vreo modificare, fie trecând prin diverse schimbări fonomorfolo-
gice.*

NATURA, ESERCIZIO E FINI DEL POTERE NEL PENSIERO DI BASILIO DI CESAREA

Mario GIRARDI
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Abstract: *Basil was famous leader and valiant defensor of Catholic orthodoxy against imperial power prone to Arianism, and against ecclesiastical leaders aiming to episcopal sees. This survey shows his thinking (biblical, in the first place) on power's nature, purpose and practice, especially secular. He did not elaborate articulated reflections. You can, however, gather ideas which show a prudent attitude in outlining divine origins and 'absolutist' implications: Scriptural texts such as John 19: 11; 1 Peter 2:13-17; Proverbs 8:15-16 are wanting. In his work Regulae morales the reference to Rom 13, 1-7 remains in difficult balance with Acts 5, 29. Basil reflects the ambivalence of the Scriptures between obedience to established power and subversion in the name of Christian egalitarianism and Jewish apocalyptic messianism. His correspondence testifies to an ongoing relationship with those in power: but Basil mostly disregards Scriptural justifications in order to a comparison with powerful men, that qualifies him as a relief personage in the late fourth century, the protector of his people. Therefore as defensor pauperum (et civitatis) he starts the episcopate's evolution in the Byzantine East and the barbaric West.*

Rezumat: *Vasile a fost un conducător faimos și un apărător înverșunat al ortodoxiei catolice împotriva puterii imperiale predispușe la arianism și a liderilor bisericești doritori de scaune episcopale. Acest studiu urmărește gândirea sa (biblică, în primul rând) asupra naturii, scopului și practicii puterii, mai ales a celei seculare. El nu a elaborat reflecții articulate pe acest subiect. Totuși, ideile lui arată o atitudine prudentă în privința originilor divine și a implicațiilor „absolutiste” ale puterii: lipsesc textele scripturistice, cum ar fi Ioan 19: 11; 1 Petru 2: 13-17; Proverbe 8: 15-16. În lucrarea sa Regulae morales referința la Rom 13, 1-7 rămâne într-un echilibru precar cu Faptele Apostolilor 5, 29. Vasile reflectă ambivalența Scripturilor, oscilând între ascultarea de putere stabilită și subversiunea în numele egalitarismului creștin și al mesianismul apocaliptic evreiasc. Corespondența sa stă mărturie că păstra constant contactul cu cei de la putere. Cu toate acestea, Vasile nu ține cont de justificările scripturale dacă scopul este de a se „măsura” cu bărbații puternici ai epocii, fapt care îl califică drept un personaj proeminent de la sfârșitul secolului al IV-lea, protectorul poporului său. Astfel, cu el începe evoluția episcopatului din Orientul bizantin și Occidentul barbar ca pauperum defensor (et civitatis).*

CLEOPATRA, MARCUS ANTONIUS ȘI OCTAVIANUS/AUGUSTUS ÎNTRE REALITATE ȘI FICȚIUNE ÎN FILMOGRAFIE

Florentina-Cristina GÎLCĂ
(Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Abstract: *Octavianus/Augustus is an enigmatic historical figure who sparked controversy throughout time. However, he isn't too popular among peplum or roman historical movies, instead he appears on the screen as a secondary character, overshadowed by figures as Iulius Caesar, Marcus Antonius and Cleopatra. Therefore, the present study aims to investigate how the image of Octavianus/Augustus was addressed in cinema and to what extent was his story able to draw the contemporary audiences.*

Rezumat: *Octavianus/Augustus este un personaj istoric enigmatic care a stârnit controverse de-a lungul timpului. Cu toate acestea, el nu se bucură de o prezență covârșitoare în cadrul peliculelor de tip peplum sau cele de istorie romană, în schimb își face apariția pe ecran în calitate de personaj secundar, umbrat de imaginea unor personaje precum Iulius Caesar, Marcus Antonius și Cleopatra. Prin urmare, lucrarea de față își propune să analizeze modurile în care acesta a fost prezentat în cinematografie și în ce măsură a reușit povestea lui Octavianus/Augustus să atragă publicul contemporan.*

PLOTINA Y VESTA

M.^a Pilar GONZÁLEZ-CONDE PUENTE
(Universidad de Alicante)

Resumen: *Durante el reinado de Trajano se emitieron monedas en honor de la emperatriz Plotina que, en algunos casos, llevaban la imagen de Vesta como motivo de reverso. Esta vinculación entre ambas figuras se realizó a partir del desempeño del sexto consulado del Príncipe, coincidiendo con la preparación y la realización de la guerra oriental. Sin embargo, la idea se encontraba ya en los primeros años de su gobierno, cuando Plinio ensalzaba en el Panegírico la figura de Pompeya Plotina como un modelo de las virtudes que las élites romanas consideraban propias de la condición femenina y que la numismática trasladó unos años después en forma de asociación con la diosa Vesta.*

Résumé: *Pendant le royaume de Trajan furent émises des monnaies en honneur à l'impératrice Plotine qui, dans certains cas, portaient l'image de Vesta au revers. Cette liaison entre les deux figures fut réalisée lors du sixième consulat du Prince, coïncidant avec la préparation et la réalisation de la guerre orientale. Cependant, l'idée était déjà présente les premières années de son gouvernement, quand Pline remarquait dans le Panégyrique la figure de Pompeia Plotina comme un modèle des qualités que l'élite romaine considérait caractéristiques de la condi-*

tion féminine et que la numismatique montrait quelques années plus tard en association avec la déesse Vesta.

Abstract: *During the reign of Trajan some coins were issued with the image of Vesta on the reverse, in honor of the Empress Plotina. The link between both figures appeared at the Emperor's sixth Consulate, coinciding with the preparation and development of the Eastern war. However, the concept was already presented in the first years of his Government, when Pliny praised in the Panegyric the figure of Pompeia Plotina as a model of the virtues considered characteristic of the female condition by Roman elites. A few years later, this link was on the coins too.*

Rezumat: *În timpul lui Traianus au fost emise monede în onoarea împărătesei Plotina, în unele cazuri având pe revers imaginea Vestei. Conexiunea dintre cele două figuri a fost făcută în cel de-al șaselea consulat al împăratului, care coincide cu pregătirea și realizarea campaniei din Orient. Oricum, ideea era deja prezentă în primii ani de domnie, când Plinius înfățișa figura Pompeiei Plotina ca un model de virtuți pe care elita romană le considera specifice condiției feminine și pe care, câțiva ani mai târziu, monedele le asociau cu Vesta.*

AGRIPPINA EN CAMPAÑA

M^a Pilar GONZÁLEZ-CONDE PUENTE
(Universidad de Alicante)

Resumen: *El presente trabajo analiza el tratamiento dado a la figura de Agrippina maior en los Annales de Tácito y su importancia en la formación de la dinastía Julio-Claudia, en la que ella representaba la continuidad biológica de Augusto. Esta condición, reforzada por su matrimonio con Germánico y sobre todo por su numerosa descendencia, le proporcionó una fuerza política más destacable que a la mayoría de las mujeres de su familia e incluso, en algunos momentos, que la de su propio esposo.*

Résumé: *Ce travail fait une analyse du traitement de la figure d'Agrippine maior dans les Annales de Tacite et son importance lors de l'apparition de la dynastie Julio-Claudienne, dans laquelle elle représentait la continuité biologique d'Auguste. Cette condition, renforcée par son mariage avec Germanicus et surtout par son abondante descendance, lui a procuré une force politique plus remarquable que celle de la plupart des femmes de sa famille et même, parfois, que celle de son propre époux.*

Rezumat: *Acest studiu face o analiză a modului în care a fost tratată figura Agrippinei maior în Annales ale lui Tacitus și a importanței sale în formarea dinastiei iulio-claudiene, în care ea reprezenta continuitatea biologică a lui Augustus. Această condiție, întărită prin căsătoria cu Germanicus și, mai ales, de bogata sa descendență, i-a procurat o forță politică mult mai mare decât cea a celor mai multe femei din familia sa și, adesea, chiar de cea a propriului soț.*

STRATEGIE NARRATIVE E LEGITTIMITÀ DEL POTERE NELL'*HISTORIA LANGOBARDORUM*

Emanuel GROSU

(Departamentul Interdisciplinar Socio-Uman,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Abstract: *Written in the last part of his life, the fundamental work of Paul the Deacon reconstitutes the odyssey of the Lombards from the time of their migration from Scandinavia to the peak flourishing of the kingdom they founded in Italy. The structural analysis proves that the six books of the work have, each, a well-defined central theme, which aims – among others – either at broadening the perspective, or at contextualising events that are more important, or at outlining the identity of this people in its most characteristic elements: origin, language, customs, organization manner, etc. Our study aims at analyzing some fragments within Historia Langobardorum (I, 14; II, 27; IV, 47-48; V, 1-33; V, 40-41) which, beyond an incontestable literary value, comprise certain considerations regarding the royal power, its legitimacy and the rapport – very important for the Carolingian period – between the royal and the ecclesiastical authority.*

Riassunto: *Scritta al tramonto della sua vita, l'opera fondamentale di Paolo Diacono reconstituisce l'odissea dei Longobardi dal momento della loro migrazione dalla Scandinavia fino all'apogeo del regno che hanno costituito in Italia. L'analisi strutturale dimostra che tutti i sei libri dell'opera hanno, ognuno, un tema centrale ben definito, ai quali si aggiungono vari temi secondari che mirano, tra l'altro, sia ad allargare la prospettiva, sia a contestualizzare gli avvenimenti più significativi, sia a tracciare l'identità di questo popolo nei suoi elementi più caratteristici: l'origine, la lingua, le abitudini, il modo di organizzarsi ecc. Il nostro studio si propone di analizzare alcuni brani dell'Historia Langobardorum (I, 14; II, 27; IV, 47-48; V, 1-33; V, 40-41) che, al di là di un incontestabile valore letterario, rinchiudono in se considerazioni riguardanti il potere regio, la sua legittimità e il rapporto, importantissimo per l'età carolingia, tra l'autorità regia e quella ecclesiastica.*

Rezumat: *Scrisă în amurgul vieții sale, opera fundamentală a lui Paulus Diaconus reconstituie odiseea longobarzilor din momentul migrării lor din Scandinavia până la apogeul regatului pe care l-au întemeiat în Italia. Analiza structurală dovedește că cele șase cărți ale operei au, fiecare, o temă centrală bine definită, care vizează, printre altele, fie să lărgescă perspectiva, fie să contextualizeze evenimentele mai importante, fie să schițeze identitatea acestui popor în elementele sale cele mai caracteristice: origine, limbă, obiceiuri, mod de organizare etc. Studiul nostru își propune să analizeze unele fragmente din Historia Langobardorum (I, 14; II, 27; IV, 47-48; V, 1-33; V, 40-41) care, dincolo de o incontestabilă valoare literară, sunt depozitarele unor considerații privitoare la puterea regală, legitimitatea sa și la raportul, foarte important pentru perioada carolingiană, dintre autoritatea regală și cea ecleziastică.*

**DEFENSORES LEGITIMAE POTESTATIS. ORTHODOX HIERARCHS,
SUPPORTERS OF THE PRINCELY POWER IN MEDIEVAL
MOLDAVIA (PRELIMINARIES OF A RESEARCH)**

Ioan-Augustin GURIȚĂ
("Alexandru Ioan Cuza" University of Iași)

Abstract: *The Church, through its servants from the upper rungs of hierarchy, was the one who gave legitimacy to those who ascended the throne. The anointing, the enthronement, their commemoration in the holy services, the ceremonies with a strong liturgical character were the main elements through which the Church displaced to the society the idea of a "sacred kingship". At large, the Episcopate was allied to the one that was appointed Prince "by the grace of God". But there were few cases where internal turmoil or external challenges did not distort the relations between the Church and the Princes, submitting the members of one or the other among the two entities to certain compromises. We have cases where the Episcopate left the country alongside with the Prince who was believed as being lawful, cases where a foreign rule was legitimized by the high clergy or moments in time in which the Church's people of name did everything to save a reign that they considered to be "entitled". Confession or religion mattered enormously to the Prince, and any deviation from Orthodoxy was regarded with disfavour by the Church hierarchy, bringing on tightness. These are just a few items that help us shape a general picture of the realities of those times. Thus, following a few particular aspects, I shall try, in the present paper, to draw the specific coordinates whereby the high clergy related to the power in this side of the world, in a time and space in which the evolution of that "Byzantium after Byzantium" was strongly felt.*

Rezumat: *Biserica, prin slujitorii ei din treptele superioare ale ierarhiei, a fost cea care oferea legitimitate celui care urca pe tron. Ungerea, întronizarea, pomenirea la sfintele altare, ceremoniile cu un pronunțat caracter liturgic erau principalele elemente prin care Biserica transla către societate ideea unei „regalități sacre”. În general episcopatul a fost de partea celui care era rânduit domn „din mila lui Dumnezeu”. Însă nu puține au fost și cazurile în care tulburările interne sau provocările externe denaturau relațiile între Biserică și Domnie, supunându-i la compromisuri pe membrii uneia sau alteia dintre cele două entități. Avem cazuri în care episcopatul a părăsit țara o dată cu domnul pe care-l considerau legitim, cazuri în care o stăpânire străină era legitimată de înaltul cler sau momente în care oamenii Bisericii făceau totul pentru a salva o domnie pe care ei o considerau „dreaptă”. Confesiunea sau religia domnului contau enorm, iar orice deviere de la Ortodoxie nu era privită „cu ochi buni” de ierarhia bisericească, atrăgând după sine tensiunea. Sunt doar câteva elemente care ne ajută la formarea unei imagini generale asupra acestor realități. Astfel că, urmărind câteva aspecte particulare, voi încerca, prin expunerea de față, să trasez coordonatele specifice ale felului în care înalții cle-*

rici s-au raportat la putere în această parte de lume, într-un timp și spațiu în care se simțea puternic evoluția aceluși „Bizanț după Bizanț”.

LA LEGITTIMAZIONE RELIGIOSA DELL'AUCTORITAS IMPERIALE DI COSTANTINO NEI PANEGIRICI

Domenico LASSANDRO
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Abstract: *In the panegyric written in honor of Constantius (297 d. C.) and in the five panegyrics written in honor of his son Constantine (307, 310, 312, 313, 321) is repeatedly celebrated the divine charisma of the emperor who, as the note historiographical vulgate handed down, had visions sent from the heaven (visions of Apollo or heavenly hosts in the panegyrics; vision of the signum crucis in Eusebius and Lactantius), unmistakable signs of divine protection on him. The power of Constantine is therefore based on a strong religious legitimacy from his debut in Britain, where he was acclaimed Caesar at the death of Constantius, until the decisive victory at the Milvian Bridge.*

Rezumat: *În paginiricul scris în onoarea lui Constantius (297 d.H.) și în cinci panegirice scrise în onoarea fiului său Constantinus (307, 310, 312, 313, 321) este în mod repetat celebrată harisma divină a împăratului, care, așa cum a consemnat tradiția istoriografică, a avut viziuni trimise din cer (viziunile lui Apollo sau ale patronilor cerești în panegirice; viziunea lui signum crucis în Eusebius și Lactantius) – semne indubitabile ale protecției divine exercitate asupra lui. Puterea lui Constantinus este, deci, bazată pe o puternică legitimare religioasă de la debutul său în Britannia, unde a fost aclamat Caesar la moartea lui Constantius, și până la victoria decisivă de la Podul Milvius.*

THE EMPERORS' BODY IN BYZANTINE POLITICAL IDEOLOGY AND THE SIGNIFICANCES OF EYE LANGUAGE

Bogdan-Petru MALEON
(“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași)

Summary: *The present study aims to reconstruct how the perceptions of emperors' bodies reflected the principles of the Byzantine political ideology. Therefore, the Byzantine chroniclers' works showed that there was a strict correlation between bodily integrity and the ability to exercise good governance. Physical traits reflected intellectual and moral abilities, while illness equaled moral degradation and the slide into tyranny. The second part of the research is a case study devoted to the eyes' versatile symbolism in the view on the Byzantine power, since the emperors' physical descriptions paid special attention to this part of the body and its basic functions. Through its radial shape, the eye was associated with imperial universalism and the Sun, while the look was linked to the sovereigns' ability of leading their subjects in a proper manner. On the other hand, blindness was seen as a sign of a serious moral degradation, in correlation with the absence of the Sun's*

beneficial light and with the dispossession of the spirit of justice. This is the way how one can explain why blindness punishment was applied to tyrants and usurpers as it involved their permanently removal from the struggle for power.

Rezumat: Studiul urmărește să reconstituie modul în care percepțiile asupra corpurilor împăraților au reflectat principiile ideologiei politice bizantine. Astfel, în lucrările cronicarilor bizantini apare ideea potrivit căreia există o stric-tă corespondență între integritatea trupească și capacitatea de a exercita o bună guvernare. Calitățile fizice reflectau abilitățile intelectuale și de caracter, după cum boala ilustra degradarea morală și, implicit, alunecarea spre tiranie. Partea a doua a cercetării conține un studiu de caz consacrat simbolismului polivalent al ochilor în cadrul concepției asupra puterii bizantine, având în vedere că descrierile fizice ale împăraților acordă un loc privilegiat acestui organ și funcțiilor sale fundamentale. Astfel, prin forma radială, globul ocular era asociat universalismului imperial, fiind asemănat cu forma astrului solar, iar privirea era pusă în legătură cu capacitatea basileilor de a conduce supușii într-o manieră echitabilă. La nivel opus, orbirea era interpretată ca semnul unei grave derive morale, prin omologie cu absența luminii binefăcătoare a soarelui și prin faptul că sugera deposedarea de spiritul dreptății. În această manieră se poate explica de ce pedeapsa cu orbirea era aplicată tiranilor și uzurpatorilor, echivalând cu eliminarea definitivă a acestora din lupta pentru putere.

RETORICA E CONVERSIONE. IL POTERE PERSUASIVO DELL'EXEMPLUM PERSONALE NELL'AD DONATUM, 3-4 DI CIPRIANO DI CARTAGINE

Constantin-Ionuț MIHAI
(Accademia Romena, filiale di Iași)

Abstract: *The aim of this article is to analyze the role and the meanings of the autobiographical section Cyprian of Carthage inserts in his Ad Donatum, 3-4, focusing on its rhetorical aspects. Throughout this analysis I will argue that Cyprian's account of conversion may be read as a text with protreptic intent, addressed not only to his friend Donatus, but also to the pagans of that time, to exhort them to make a life-changing choice and convert to Christianity.*

Riassunto: *Il presente contributo mira a fornire un'analisi dei cenni autobiografici che si trovano nell'Ad Donatum, 3-4, di Cipriano, con l'intento di stabilire il loro significato nel complesso dell'opera. In questi passi, dedicati tanto all'evocazione della sua vita prima della conversione, quanto all'esaltazione degli effetti dovuti al battesimo, l'autore si propone come exemplum per spingere il suo amico Donato – ma anche gli altri possibili destinatari di quest'opera – a proseguire lo stesso cammino spirituale, verso un'adesione totale al cristianesimo. Come la nostra analisi proverà a mostrare, in questi brani autobiografici non mancano certi influssi del genere letterario del protrettico. Utilizzando alcuni procedimenti tipici di questo genere letterario, l'autore conferisce all'exemplum personale un particolare potere persuasivo che gli serve per agire con maggior efficacia sui destina-*

tari del suo opuscolo, cercando di attirarli, quanto più possibile, alla dottrina e al modo di vivere dei cristiani.

Rezumat: *Acest studiu își propune să analizeze rolul și înțelesurile conferite de Ciprian al Cartaginei secțiunii autobiografice inserate în cuprinsul scrierii intitulate Ad Donatum, insistând cu precădere asupra elementelor retorice întâlnite aici. Analiza de față își propune să demonstreze faptul că episodul în care autorul narează experiența propriei convertiri poate fi citit ca un text cu finalitate protreptică, fiind adresat nu doar prietenului său Donatus, ci și păgânilor din epoca respectivă, cu intenția de a-i îndemna să opereze o schimbare radicală în modul lor de a fi, convertindu-se la creștinism.*

VOTA PRO SALUTE IMPERATORIS IN DACIA

Sorin NEMETI
(Babeș-Bolyai University Cluj-Napoca)

Abstract: *Many inscriptions, containing dedications of votive offerings for the health of the emperor(s), are acts of loyalty par excellence. Several cases only contain the general formula pro salute imperatoris, -orum, pro salute augustorum nostrorum trium or pro salute domini, -orum nostri, -orum augustorum in which the emperors for whom the offering has been made remain anonymous. More frequently one encounters cases when the names of the emperors and members of their families are mentioned, besides elements of their official titles (Imperator Caesar Augustus, Pater Patriae, Dominus Noster... Pius Felix Augustus etc.). There are very few cases in Dacia when votive inscriptions dedicated for the health of emperors have the aspect of honorary inscriptions, containing the emperors' full titles (pontifex maximus, tribunicia potestas, consul) and/or cognomina ex virtute. Such inscriptions, dedicated to Jupiter and Juno or Mars were generally linked with military events (conflicts on the frontier, especially since in known cases military units were the collective donor – legio XIII Gemina or cohors II Hispanorum). Some of these votive inscriptions belong to the category of vota annua pro salute imperatoris, but there are also proofs for vota extraordinaria. In this particular context we will re-analyze two fragmentary inscriptions from Colonia Dacia.*

Rezumat: *Multe dintre inscripțiile care conțin dedicații votive pentru sănătatea împăraților reprezintă, în fapt, dovezi ale loialității politice. În unele cazuri întâlnim doar formulele generale pro salute imperatoris, -orum, pro salute augustorum nostrorum trium sau pro salute domini, -orum nostri, -orum augustorum, prin care împărații pentru sănătatea cărora s-a făcut dedicația rămân anonimi. Mai frecvente sunt cazurile în care sunt menționate numele împăraților și ale membrilor familiilor lor, alături de elemente ale titulaturii imperiale (Imperator Caesar Augustus, Pater Patriae, Dominus Noster... Pius Felix Augustus etc.). Sunt foarte puține cazuri în Dacia, unde inscripțiile votive dedicate pentru sănătatea împăraților au aspectul unor inscripții onorifice conținând titulatura completă a acestora (pontifex maximus, tribunicia potestas, consul) și/sau cognomina*

ex virtute. Asemenea înscricțiuni, dedicate unor zei ca Iupiter, Iuno sau Mars, au fost în general puse în legătură cu evenimente militare (conflicte la frontieră, în special pentru că în cazurile cunoscute dedicantul colectiv sunt unități militare ca legio XIII Gemina sau cohors II Hispanorum). Unele înscricțiuni aparțin categoriei vota annua pro salute imperatoris, dar există indicia și pentru vota extraordinaria. În acest context al dedicațiilor pentru sănătatea împăraților vom reanaliza două înscricțiuni fragmentare din Colonia Dacica.

SULLE STRADE DEL POTERE: USO E ABUSO DEL *CURSUS PUBLICUS*

Luigi PIACENTE
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Abstract: *In ancient Rome the system of cursus publicus served essentially to a rapid exchange of information, facilitating the changes of everyone who, for official and institutional reasons, traveled in the interest of the central government. Over time, however, this service became a very important center of power, as well as for abuse and embezzlement, barely repressed by the numerous law dispositions that attempted to adjust its' use.*

Riassunto: *Nell'antica Roma il sistema del cursus publicus serviva essenzialmente ad un più rapido scambio di informazioni, facilitando gli spostamenti di tutti coloro che, per motivi ufficiali e istituzionali, viaggiavano nell'interesse del governo centrale. Nel corso del tempo, tuttavia, questo servizio diventò un notevolissimo centro di potere, nonché di abusi e malversazioni, a stento repressi dalle numerose disposizioni di legge che si sforzavano di regolarne l'utilizzazione.*

Rezumat: *În Roma antică, cursus publicus servea, în principal, schimbului rapid de informații, facilitând deplasările tuturor celor care, din motive oficiale și instituționale, călătoreau în interesul guvernului central. Cu timpul, acest serviciu a devenit un foarte important centru de putere, dar și de abuzuri și delapidări, reprimat cu severitate de numeroase prevederi legale, care urmăreau relementarea utilizării acestuia.*

THE "NEW CONSTANTINE" AND EASTERN EUROPEAN POLITICAL THOUGHT AFTER THE FALL OF BYZANTIUM

Liviu PILAT
(“Alexandru Ioan Cuza” University from Iași)

Abstract: *The emperor Constantine the Great was an important figure during the Middle Ages and he was taken as a political role model by some barbarian kings, Byzantine emperors and others Orthodox rulers. The „New Constantine” epithet is used as an imperial title by the emperor Michael VIII Palaiologos to emphasize his role in restoration of the imperial city and the empire institutions. After the fall of Byzantium, the rulers from Moscow, Tver and Moldavia were compared with Constantine. The article analyses the meanings of*

these aspects in the political and religious context of Eastern Europe in the second half of fifteenth century.

Rezumat: *Împăratul Constantin cel Mare a fost o figură importantă pe parcursul Evului Mediu, fiind adoptat ca model politic de unii regi barbari, împărați bizantini și principii ortodocși. Epitetul de „Nou Constantin” a fost folosit ca titlu imperial de împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul pentru a exprima rolul său ca restaurator al capitalei imperiale și al instituțiilor imperiale. După căderea Bizanțului, principii de la Moscova, Tver și din Moldova au fost comparați cu împăratul Constantin. Articolul analizează semnificațiile acestor aspecte în contextul politic și religios est european în a doua jumătate a secolului al XV-lea.*

ALL-SEEING HELIOS IN THE ADULTERY OF VENUS: THE IMAGE AND CONTEXT IN ROMAN ART AND ITS CHRISTIAN AFTERLIFE

Sanja PILIPOVIĆ

(Institute for Balkan Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts)

Ljubomir MILANOVIĆ

(The Institute for Byzantine Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts)

Abstract: *This paper examines the role of Helios as an all-seeing deity in scenes of the adultery of Venus and Mars based on classical literary sources and mythological reliefs in Roman funerary art, and also elucidates its afterlife in Christianity. Few Roman examples survive that explicitly show this act of infidelity, therefore particular emphasis is placed on a relief from a mirror from Viminacium, the province of Upper Moesia, and the altar Ara Casali, now in the Vatican Museums. The paper traces the general development of the symbolic roles of Helios in different thematic representations and the context in which Helios as an all-seeing God is represented in Early Christian and Medieval art.*

Cuprins: *Acest articol examinează rolul lui Helios ca zeitate atotvăzătoare în scenele adulterului lui Venus și Marte bazate pe izvoarele clasice și reliefurile mitologice din arta funerară romană și, de asemenea, urmărește destinul său în creștinism. Câteva exemple romane arată în mod explicit acest act de infidelitate, de aceea un accent deosebit este pus pe un relief al unei oglinzi din Viminacium, provincia Moesia Superior, și pe altarul Ara Casali, acum în Muzeele Vaticanului. Lucrarea urmărește dezvoltarea generală a rolurilor simbolice ale Helios în diferite reprezentări tematice și contextul în care Helios, ca divinitate atotvăzătoare, este reprezentat în arta creștină timpurie și medievală.*

FORME DI POTERE E DI SUBORDINAZIONE NEGLI SCRITTI DI GREGORIO DI NYSSA E GREGORIO DI NAZIANZO

Giovanni Antonio NIGRO
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Abstract: *This essay deals with the relationships between the ideas of power and subordination in the writings of Gregory of Nyssa and Gregory of Nazianzus. Gregory of Nyssa condemns every evil use of power as stemming from Satan and involving pride, dehumanisation, oppression of the weaker people – in opposition to the real, redeeming kingship of the Lord. His christological thought firmly rejects Anomoean subordination of the Son in regard to the Father. Gregory of Nazianzus' attitude toward power is quite complex and faceted: he recommends obedience to the authorities (Speech 17 and 19); on the other hand, he advises tax men, judges and governors on fairer administration, by remembering them their duties to the subjects and glancing at Christ as a right and merciful Judge in the Last Day. His Letters reveal a daily reality somehow different: he has good relations with civil and military chiefs, asking for tax exemptions to monks and priests, urging rulings in favour of his friends, thus exercising de facto a patronage on behalf of the Church.*

Rezumat: *Acest studiu se referă la relațiile dintre ideile de putere și subordonare în scrierile lui Grigorie de Nyssa și Grigorie de Nazianzus. Grigorie de Nyssa condamnă fiecare utilizare abuzivă a puterii ca provenind de la Satana și implicând mândrie, dezumanizare, asuprire a poporului slab, în opoziție cu adevărata, răscumpărătoarea domnie a Domnului. Gândirea sa hristologică respinge cu fermitate subordonarea anomoeană a Fiului în raport cu Tatăl. Atitudinea lui Grigorie de Nazianzus față de putere este destul de complexă și fațetată: el recomandă ascultarea autorităților (Discursul 17 și 19); pe de altă parte, el sfătuiește oamenii fiscului, judecătorii și guvernatorii la o administrație mai echitabilă, amintindu-le îndatoririle lor de supuși și indicându-l pe Hristos ca un drept și milostiv judecător în Ziua de Apoi. Scrisorile sale dezvăluie o realitate de zi cu zi într-un fel diferită: el are relații bune cu conducătorii civili și militari, cerând scutiri de taxe pentru călugări și preoți, îndemnând la hotărâri în favoarea prietenilor săi, exercitând, astfel, de facto un patronaj în numele Bisericii.*

GAII INSTITUTIONUM COMMENTARII – STYLE ASPECTS

Camelia Ștefania RADU
(PhD in Classical Philology, Independent Researcher)

Abstract: *The work Institutions (Institutiones) which belongs to juriscounsel Gaius is mainly known as the foundation on which people systematized the whole modern science of the law deriving from ius Romanum. However, the work is also appreciated for its influence on social thought and for its the exquisite form. The style of Institutions is influenced both by classical Latin writings and by the new styles which appeared in Rome in the first and second centuries AD.;*

the characteristics of Gaius' style are clarity and simplicity, brevity features which also derive from the fact that his writing is a learning manual for young jurists. The clean style of the writing substantially contributed to the intact popularity of the Institutions in the long run.

Rezumat: *Lucrarea Instituții (Institutiones) aparținând juristului Gaius este îndeobște cunoscută ca fiind baza pe care s-a sistematizat întreaga știință modernă a dreptului, care provine din ius Romanum. Lucrarea este însă apreciată și pentru influența avută asupra gândirii sociale, dar și pentru forma deosebită în care a fost redactată. Stilul Instituțiilor este influențat atât de scrierile latine clasice, cât și de noile stiluri apărute la Roma în secolele I-II p. Chr.; caracteristicile stilului lui Gaius sunt claritatea, simplitatea, concizia, atribute care decurg și din faptul că această scriere este o carte de învățatură pentru tinerii juriști. Stilul curat al scrierii a contribuit substanțial la popularitatea neștirbită de-a lungul secolelor a Instituțiilor.*

L'EP. 39 DE OBITU BLESILLAE: LA CONSOLATION DE L'AUTEUR OU LA (RE)CONFIRMATION DE L'AUTORITÉ SPIRITUELLE

Constantin RĂCHITĂ

(Departamentul Interdisciplinar Socio-Uman,
Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași)

Résumé: *Pendant son séjour à Rome, entre les années 382 et 385 après J.C., Saint-Jérôme est devenu le guide spirituel d'une communauté de femmes nobles, converties au christianisme. Le malheureux décès de l'une de ses disciples va accélérer son départ définitif pour l'Orient, mais pas avant d'avoir écrit une lettre de consolation (Ep. 39) à Paula, la mère de la défunte. Cet article vise à remettre l'Ep. 39 dans le contexte historique et culturel de l'époque et à analyser comment Saint Jérôme parvient à renforcer à travers une consolatio son autorité spirituelle, fortement affectée par la mort de Blésilla. Si la consolatio antique cherchait d'habitude avant tout à soulager la douleur de celui qui a subi une perte, cette lettre, écrite selon les règles du genre, devient chez Saint Jérôme un simple prétexte pour relégitimer une autorité préjudiciée et donc implicitement son discours sur la vie ascétique.*

Rezumat: *În perioada petrecută la Roma între anii 382-385 p.Chr. Sfântul Ieronim a devenit îndrumătorul spiritual al unei comunități de femei nobile, convertite la creștinism. Un eveniment nefericit, moartea uneia dintre discipolele sale, îi va grăbi plecarea definitivă spre Orient, nu înainte de a scrie o epistolă consolatoare (Ep. 39) adresată Paulei, mama defunctei. Articolul își propune să reaseze Ep. 39 în contextul istoric/cultural al vremii și să analizeze modul în care Ieronim reușește să-și reconsolideze autoritatea spirituală, puternic afectată după moartea Blesillei, prin intermediul unei consolatio. Dacă în mod obișnuit genul consolației antice își propunea să amelioreze durerea celui afectat în urma unei pierderi, la Ieronim această epistolă consolatorie, scrisă după canoanele ge-*

nului, devine simplu pretext de relegitimare a autorității prejudiciate și, implicit, a discursului său ascetic.

LA CÉLÉBRATION DE LA VICTOIRE EN MOLDAVIE À 1518

Maria Magdalena SZEKELY
(Université «Alexandru Ioan Cuza» de Iași)

Résumé: La célébration de la victoire en Moldavie à 1518. La victoire remportée contre les Tatars de Crimée, en l'été de 1518, a été célébrée par le prince de Moldavie, Étienne le Jeune (1517–1527), d'une manière qui rappelle en grandes lignes les célébrations de la victoire du temps de son grand-père, Étienne le Grand (1457–1504). Il y a cependant une série de différences, chacune avec sa signification. La recherche s'arrête tout particulièrement sur le festin d'après la victoire – rituel du pouvoir et manifestation publique de celui-ci – pour déceler ses origines et ses significations.

Aux cours princières de l'Europe occidentale, le repas du souverain entouré de ses sujets, qui partageaient avec lui la nourriture et la boisson, était une règle typiquement médiévale. En Moldavie, le festin d'après la victoire connut un remarquable essor dans la seconde moitié du XV^e siècle, pour disparaître au début du XVI^e siècle. Aucune source narrative connue ne décrit un cérémonial pareil après celui de la saint Démètre de l'année 1518.

Abstract: Celebrating victory in 1518, in Moldavia. In the summer of 1518, the Moldavian prince Stephen the Young celebrated the victory upon the Crimean Tatars in a way that reminds – in general lines – the victory celebrations thrown during the reign of his grandfather, Stephen the Great. However, his style is different in several aspects, which do bear their significance. Our research concerns mostly the post-victory feast, – ritual of power and its public display – including its origins and meanings.

At the western Europe courts, the sovereign's table in the middle of his subjects, sharing food and drinks represented a typically medieval custom. In Moldavia, the post-victory feast developed significantly in the second half of the 15th century, only to disappear by the beginning of the 16th century. There is no narrative source known today to have described such a ceremonial after the one thrown on St Dimitri's Day, in the year 1518.

Rezumat: Celebrarea victoriei în Moldova anului 1518. Biruința obținută asupra tătarilor crâmleni, în vara anului 1518, a fost sărbătorită de domnul Moldovei, Ștefan cel Tânăr, într-un fel care amintește, în linii generale, celebrările victoriei din vremea bunicului său, Ștefan cel Mare. Există, însă, și o seamă de deosebiri, care au însemnătatea lor. Cercetarea se oprește în mod particular asupra ospățului de după victorie – ritual de putere și manifestare publică a acesteia –, căruia i se caută originile și semnificațiile.

La curțile din Europa occidentală, masa suveranului în mijlocul supușilor săi, împărțirea bucatelor și a băuturii cu aceștia era o rânduială tipic medievală. În Moldova, ospățul de după victorie a cunoscut o dezvoltare remarcabilă în a

doua jumătate a veacului al XV-lea, pentru ca, la începutul secolului al XVI-lea, să dispară. Nici un izvor narativ astăzi cunoscut nu mai descrie un asemenea ceremonial după acela din ziua Sfântului Dimitrie a anului 1518.

GUERRA E PACE NEL *PANEGYRICUS AD PHILIPPUM AUSTRIAE* *DUCEM* DI ERASMO DA ROTTERDAM

Elisa TINELLI

(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Riassunto: *Gli Stati Generali del Brabante affidarono, nel 1503, a Erasmo da Rotterdam il compito di comporre il discorso di benvenuto per l'arciduca Filippo d'Austria (1478-1506), figlio dell'imperatore Massimiliano I d'Asburgo, reduce da un lungo viaggio che l'aveva condotto, nei due anni precedenti, in Spagna, Francia e Germania. Il Panegyricus ad Philippum Austriae ducem fu pronunciato dall'umanista di Rotterdam il 6 gennaio 1504: il programma pacifista costituisce, assieme agli spunti educativi, il nucleo centrale dell'orazione. S'intende, pertanto, individuare e discutere, in questa sede, le fonti classiche e tardoantiche messe a frutto da Erasmo, con particolare riferimento al tema della guerra e della pace, opportunamente sviluppato dall'umanista, il quale dovette tener conto e delle esigenze celebrative connaturate al testo panegiristico e della parallela necessità di suggerire al dedicatario una linea d'azione che, in politica estera, rispecchiasse la volontà degli Stati Generali dei Paesi Bassi.*

Abstract: *The General-States of Brabant entrusted, in 1503, to Erasmus of Rotterdam the task of composing the welcome speech to the Archduke Philip of Austria (1478-1506), the son of Emperor Maximilian I of Habsburg, back from a long journey that led him, in the two previous years, in Spain, France and Germany. The Panegyricus to Philippum Austriae ducem was pronounced by the humanist of Rotterdam on January 6, 1504: the pacifist program constitutes, together with education hint, the core of the speech. The aim of this paper is, therefore, to identify and discuss the classical and late-antique sources used by Erasmus, with particular reference to the theme of war and peace, properly developed by the humanist, who had to take account of the celebrative needs of the text and of the parallel need to suggest to the dedicatee a course of action that, in foreign policy, reflected the will of the General-States of the Netherlands.*

Rezumat: *În 1503, Statele Generale ale Brabantului l-au însărcinat pe Erasmus de Rotterdam să compună discursul de bunvenit în cinstea arhiducelui Filip de Austria (1478-1506), fiul împăratului Maximilian I de Habsburg, întors dintr-o lungă călătorie întreprinsă timp de doi ani în Spania, Franța și Germania. Panegyricus ad Philippum Austriae ducem fu pronunțat de umanistul din Rotterdam la 6 ianuarie 1504: programul pacifist constituie, împreună cu alte aspecte educative, nucleul discursului. În studiul de față se intenționează identificarea și discutarea surselor antice și tardoantice utilizate de Erasmus, cu specială referință la tema războiului și a păcii, dezvoltată în mod deosebit de umanist și care, ținând cont și de nevoile celebrative ale textului, urmărea să sugereze celui care-i*

fusese dedicat o cale de acțiune care, în politica externă, să respecte voința Statelor Generale ale Țărilor de Jos.

MASCHERE E POTERE NELLA COMMEDIA GRECA ANTICA

Piero TOTARO
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Abstract: *This paper offers a detailed analysis of crucial points in some debated comic passages (Aristophanes, Knights 230-233; Cratinus, Thracian Women, fr. 73 K.-A.), in order to show the use of physiognomic masks by actors in Old Attic Comedy.*

Rezumat: *Articolul oferă o analiză detaliată a punctelor cruciale din unele pasaje comice (Aristophanes, Knights 230-233; Cratinus, Thracian Women, fr. 73 K.-A.), cu scopul de a arăta utilizarea măștilor fiziognomice de către actorii vechii comedii atice.*

CELEIANS ATTESTED ACROSS THE ROMAN EMPIRE

Julijana VISOČNIK
(Nadškofijski arhiv Ljubljana)

Abstract: *The article discusses Celeian soldiers attested elsewhere in the Roman Empire, who had spent the greater part of their lives in one of many Roman military units. These soldiers did not return home for, after the completion of their service, they had either settled near the place where their military unit was stationed, or else sudden death had prematurely ended their military career. Origo, which is written alongside the name of Celeian soldiers, enables us to find and analyse these Celeians with the help of the existing epigraphic databases (Heidelberg, Frankfurt, Rome and LUPA). Municipal officials are analysed in a similar way, these being the second group of Celeian inhabitants that are documented outside the borders of their home town.*

Rezumat: *Articolul discută soldații din Celeia atestați pe cuprinsul Imperiului roman, care și-au petrecut cea mai mare parte a vieții într-una dintre numeroasele unități militare romane. Acești soldați nu s-au întors acasă după efectuarea serviciului militar, ci s-au stabilit în apropierea locului unde a staționat unitatea lor militară sau au murit subit, încheindu-și prematur cariera militară. Origo, care este scrisă în dreptul numelui soldaților din Celeia, ne permite să găsim și să analizăm pe acești cu ajutorul bazelor de date epigrafice (Heidelberg, Frankfurt, Roma și LUPA). Oficialii municipali sunt analizați într-un mod similar, aceștia fiind al doilea grup de locuitori din Celeia care sunt documentați în afara granițelor orașului lor de origine.*

LE VOCABULAIRE DE LA SPHÈRE DU POUVOIR DANS L'*EPITOME DE CAESARIBUS*

Nelu ZUGRAVU, Mihaela PARASCHIV
(Centre d'Études Classiques et Chrésiennes,
Université „Alexandru Ioan Cuza” de Iași)

Résumé: *L'Épitome de Caesaribus représente le dernier des bréviaires historiographiques écrits en latin; il a été élaboré par un auteur anonyme connu surtout comme Pseudo-Aurélius Victor dans les dernières années du IV^{ème} siècle et la première décennie du V^{ème} siècle. Il décrit – sous la forme de courtes biographies – l'histoire de l'Empire romain d'Auguste à la mort de Théodose I^{er}. Comme l'ont déjà remarqué les exégètes, les informations contenues dans des nombreux chapitres (structure narrative, informations, lexicque, style, etc.) de cet opusculé présentent des similitudes avec les bréviaires antérieurs (Liber de Caesaribus d'Aurélius Victor et Breuiarium d'Eutrope), et avec des écrits des auteurs gréco-latins païens et chrétiens des périodes classique et tardive, dont les œuvres ont été soit gardées (Suétone, Tacite, Pline le Jeune, Dion Cassius, Lactance, Ammien Marcellin) soit perdues (Marius Maximus, Nicomaque Flavien senior). Ces similitudes ont été expliquées soit par la consultation directe des sources mentionnées, soit par l'utilisation d'une source intermédiaire, très probablement la dite Enmannsche Kaisergeschichte ou Annales de Nicomaque Flavien senior. Malgré cette dépendance, l'Épitome présente de nombreux éléments de contenu (l'accent mis sur de diverses idées, l'intérêt pour certains faits, la préférence pour certains éléments biographiques, etc.) et de style (rhétorique, précision des données, etc.) qui dénotent – parmi d'autres – l'action délibérée de l'auteur anonyme visant à orienter le discours vers un certain message adressé à ses contemporains. Dans notre opinion, la même attitude reflète aussi le vocabulaire politique, que nous proposons d'étudier dans cet étude. Il s'agit des termes utilisés pour désigner: 1) le pouvoir souverain (imperium, principatus, regnum, dominatus, dominatio, potestas, potentia, tyrannus, interregnum); 2) les possesseurs du pouvoir souverain (imperator, princeps, Augustus, Caesar, dominus, rex, regulus, tyrannus). À travers une analyse comparative, plus particulièrement les breuiaria antérieurs, on essayera de mettre en évidence les éléments spécifiques de l'Épitome, qui seront mis en relation avec les particularités de la pensée politique et de l'idéologie de l'auteur.*

Rezumat: *Épitome de Caesaribus reprezintă ultimul dintre breviariile istoriografice scrise în latină, fiind realizat de un autor anonim cunoscut sub numele Pseudo-Aurelius Victor în ultimii ani ai secolului al IV-lea și în primul deceniu al secolului al V-lea. El descrie, sub forma unor scurte biografii, istoria Imperiului roman de la Augustus la moartea lui Theodosius I. Așa cum au arătat deja exegeții, informațiile conținute în numeroase capitole prezintă similitudini cu breviariile anterioare, în special Liber de Caesaribus (Caesares, Historiae abbreviatae) a lui Aurelius Victor și Breuiarium-ul lui Eutropius, și cu scrierile autorilor gréco-latini păgâni și creștini din perioadele clasică și târzie ale căror opere, fie s-au păstrat (Suetonius, Tacitus, Plinius Cel Tânăr, Dio Cassius, Lactantius, Ammiyanus Marcellinus), fie s-au pierdut (Marius Maximus, Nicomachus Flavianus se-*

nior). Aceste similitudini au fost explicate, fie prin consultarea directă a izvoarelor menționate, fie, mai degrabă, prin utilizarea unui izvor intermediar, foarte probabil așa-numita Enmannsche Kaisergeschichte sau Annales ale lui Nicomachus Flavianus senior. În ciuda aceste dependențe, Epitome prezintă numeroase elemente de conținut (accent pus pe diferite idei, interes pentru anumite fapte, preferință pentru anumite elemente biografice ș.a.) și de stil (retorică, precizie a datelor etc.) care denotă, printre altele, acțiune deliberată a autorului anonim de a orienta discursul către un anumit mesaj adresat contemporanilor săi. După opinia noastră, aceeași atitudine reflectă și vocabularul politic, pe care ne propunem să-l studiem în acest studiu. Este vorba despre termenii utilizați pentru a desemna: 1) puterea suverană (imperium, principatus, regnum, dominatus, dominatio, potestas, potentia, tyrannis, interregnum); 2) deținătorii puterii suverane (imperator, princeps, Augustus, Caesar, dominus, rex, regulus, tyrannus). Prin intermediul unei analize comparative, în special cu breuiaria anterioare, se încearcă evidențierea elementelor specifice ale Epitome-i, care sunt în strânsă conexiune cu particularitățile gândirii politice și ideologiei autorului.

RES GESTAE DIVI AUGUSTI. LA ZECE ANI DE LA PRIMA EDIȚIE ROMÂNEASCĂ

Nelu ZUGRAVU

(Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Rezumat: În anul 2004, autorul acestui articol, împreună cu Marius Alexianu și Roxana Curcă, publica în colecția Bibliotheca Classica Iassiensis a Editurii Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași prima ediție științifică din cultura română a cunoscutei epigrafe Res gestae divi Augusti. Era o ediție trilingvă ce reproducea textul latin și cel grecesc, fără lemma, dar cu toate semnele diacritice specifice, astăzi desuete, din ediția – de asemenea, trilingvă – a lui Jean Gagé apărută în 1935. Textul latin și traducerea românească realizată de Marius Alexianu și Roxana Curcă erau dispuse sinoptic, pe când cel grecesc, netradus, era transcris separat, fapt datorat, parțial, constrângerilor editoriale. Lipsa tălmăcirii acestuia din urmă era compensată de câteva rânduri explicative în studiul introductiv și de un Glosar latin-grec întocmit de traducători și plasat într-un apendice de la sfârșitul ediției. Îngrijitorul semna secțiunile: Abrevieri; Studiu introductiv, în care se discutau istoricul Res gestae-lor de la formatul lor literar la cel epigrafic, titlul, data redactării, structura textului, „genul literar” căruia aparține, mesajele transmise, destinatarul, limba și stilul, posibila influență asupra scrierilor literare antice, edițiile anterioare cunoscute, inclusiv unele on-line; Note și comentarii, în care se detaliau aspecte de natură politică, instituțională, juridică, culturală, religioasă, onomastică, cronologică ș.a. puse de text; lista consulilor, a evenimentelor și a onorurilor acordate lui Octavianus/Augustus la care fac referințe Res gestae precum și arborele genealogic al familiei principelui – toate în Apendice; Indice.

Articolul de față urmărește să facă cunoscut istoriografiei românești progresele realizate în ultimii zece în editarea și analiza acestui prețios document epi-

grafic. După ce în prima parte sunt punctate câteva dintre direcțiile de cercetare ale epocii lui Augustus abordate de istoriografia ultimului deceniu, în cea de-a doua autorul trece în revistă opiniile avansate în același interval de timp în legătură cu problemele ridicate de RGDA – autor, titlu, dată a redactării, structură, gen literar căruia aparține, mesaje transmise, destinatar -, și menționează edițiile și reeditările apărute în diferite medii culturale. În partea a treia a articolului sunt prezentate cele mai recente descoperiri din textul epigrafei și implicațiile acestora pentru analiza conținutului inscripției propriu-zise și pentru cunoașterea mai nuanțată a epocii lui Augustus – un fragment latin la Antiochia din Pisidia; un fragment dintr-o altă copie grecească la Sardis (provincia Asia). În sfârșit, în ultima parte, autorul face cunoscute câteva recente interpretări formulate asupra unor pasaje din RGDA (1.1; 9.1; 13; 19.1).